

დავით კარიჭაშვილი*

პირველდაწყებითი განათლება მიიღო ქ. გორის სასულიერო სასწავლებელში, საიდანაც 1876 წ. გადავიდა ტფილისის სასულიერო სემინარიაში, რომლის ოთხი კლასის კურსი წარჩინებით დაამთავრა. 1880 წ. უმაღლესი განათლების მისაღებად შევიდა პეტერბურგის უნივერსიტეტში, სადაც დაჰყო 1881-დან 1883 წლამდის, შემდეგ კი გაემგზავრა საზღვარგარეთ — ჯერ შვეიცარიაში — ჟენევის უნივერსიტეტში, 1883-იდან 1884-მდის, და უფრო ხანგრძლივ — პარიზის უნივერსიტეტში, რომლის სტუდენტადაც იყო 1884-დან 1886 წლამდის. როგორც პეტერბურგის, ისე უცხოეთის უნივერსიტეტებში ის ლექციებს ისმენდა ბუნებისმეტყველების, ისტორიისა და ენათმეცნიერების დარგებიდან. ძირითადი ინტერესი დავ. კარიჭაშვილისა მაინც ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა სფეროში იდო. პარიზიდან სამშობლოში განზრახულ ვადაზე ადრე დაბრუნდა მამის სიკვდილის გამო და მას შემდეგ საქართველოს არც მოჰშორებია.

სამშობლოში დავ. კარიჭაშვილი იწყებს პრაქტიკულ საქმიანობას. თავისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობის პირველი ნაბიჯებიდანვე ის უკავშირდება უდიდეს ქართულ კულტურულ დაწესებულებას — ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას, რომლის სამსახურში მან გაატარა მთელი თავისი ცხოვრება და სულიც ამ საზოგადოების მიერ შექმნილი ეროვნული საგანძურის მზრუნველობაში დალია. 1888 წ. დავ. კარიჭაშვილი დაინიშნა მასწავლებლად ქუთაისის სათავადაზნაურო სკოლაში, რომელიც პირველი სკოლა იყო საზოგადოებისა. ქუთაისში განსვენებული მუშაობდა სამი წლის განმავლობაში, სანამ 1891 წელს დანიშნული არ იქნა წ. კ. საზ.-ბის მდივნად. მაგრამ მასწავლებლობას ის განაგრძობდა შემდეგშიაც ტფილისის ქართულ გიმნაზიაში (1895-დან 1915 წლამდის), ასწავლიდა ფრანგულსა და ქართულ ენებს და ამ მძიმე ასპარეზზე დაჰყო 23 წელიწადი. განსაკუთრებით აქტიური დავ. კარიჭაშვილი თვით „სა-

* ხელნაწერს აკლია პირველი გვერდი. დ. კარიჭაშვილი დაიბადა 1862 წ. გორის მაზრის სოფ. ხიდისთავში, რედ.

ზოგადობა“-ში იყო. 1891 წ., როგორც მოვიხსენიეთ, ის დანიშნულ იქნა „საზოგადოების“ მდივნად და ამ მოვალეობას ეწეოდა 1899 წლამდის, ხოლო 1892 წ. ის აირჩიეს „საზოგადოების“ გამგეობის წევრად, ივანე მაჩაბლის ნაცვლად, რომელმაც გამგეობის წევრობაზე უარი განაცხადა. ამის შემდეგ ის გამგეობის წევრია „საზოგადოების“ უკანასკნელ დღეებამდის, 1914 წლიდან უკვე როგორც „საზოგადოების“-თავმჯდომარის ამხანაგი. 1918 წ. საზოგადო კრება მას ირჩევს საზოგადოების საპატიო წევრად და გამგეობის თავმჯდომარედ გიორგი ყაზბეგის ნაცვლად. 1922 წელს კი „საზოგადოების“ წესდების შეცვლის შემდეგ საზოგადო კრება ირჩევს მას „საზოგადოების“ საპატიო თავმჯდომარედ.

„საზოგადოების“ ანგარიშებიდან და განსვენებულის უახლოესი თანამშრომლების მოთხოვნიდან ჩანს, რომ დავ. კარიჭაშვილი არის გამგეობის ერთი ყველაზე აქტიური წევრთაგანი. ის არ აკლდება თითქმის არცერთ სხდომას გამგეობისას. გამგეობის დავალებით იგი დროგამოშვებით რევიზიას უწევს „საზოგადოების“ სკოლებსა და სახალხო ბიბლიოთეკებს. გამგეობის მინდობილობითვე იგი არის „საზოგადოების“ წიგნსაცავისა და მუზეუმის გამგე იმთავითვე და ამ მოვალეობას სრულიად უსასყიდლოდ ასრულებს 1922 წლამდის, როცა გამგეობამ მას ხანგრძლივი სამსახურისათვის დაუნიშნა მცირედი პენსია. ამხანაგებში მან მოიხვეჭა განსაკუთრებული პატივისცემა და სიყვარული თავისი უანგარობის, სერიოზულობისა და საზოგადო საქმისათვის თავდადების გამო, — ასეთი იყო მისდამი დამოკიდებულება, მაგალითად, გიორგი ყაზბეგისა.

35 წელიწადი ემსახურა პატიოსნებით დავ. კარიჭაშვილი იმ საქმეს, რომლის ორგანიზაცია არის ბრწყინვალე აქტი ქართული საზოგადოებრიობისა წინარევოლუციურ ხანაში და რომელმაც ერთადერთმა იმ პირობებში შესძლო ყველა ქართული სასიცოცხლო ძალის გაერთიანება ეროვნულ-კულტურული იდეის გარშემო. მთელი თავისი ზნეობრივი და ფიზიკური ენერგია შესწირა მან ამ საქმეს და უთუოდ ელოდა, რომ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება იტყოდა მის საფლავზე პირველ სიტყვას, მაგრამ ბედისწერამ თვით მას დააკისრა „საზოგადოების“ საბოლოო ლიკვიდაცია სულ რამდენიმე თვით ადრე გარდაცვალებამდის... ოდესმე მაინც დაიწერება წ. კ. საზოგადოების სახელოვანი ისტორია და დავ. კარიჭაშვილის კეთილშობილი ღვაწლი მოიპოვებს იქ ღირსეულ შეფასებას.

მწერლობა განსვენებულმა ადრე დაიწყო: ჯერ კიდევ სტუდენტობისას ის აგზავნიდა პარიზიდან კორესპონდენციებს „ივერია“-ში. საქართველოში დაბრუნების შემდეგ მისი სხვადასხვა შინაარსის წე-

რილები იბეჭდება ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში და გამოდის ცალკე გამოცემების სახითაც. უცდია განსვენებულს კალამი ბელეტრისტიკაშიც: მას დარჩა რამდენიმე ორიგინალური ნაწარმოები (მოთხრობები და სხვ.). უთარგმნია აგრეთვე ფრანგულით ვოლტერის, მოპასანის, კაფ-ესენტერისა და შარლ-დაგეს ნაწერები.

მაგრამ უფრო მნიშვნელოვანია დავ. კარიჭაშვილის სამწერლო მოღვაწეობა ქართულ ისტორიოგრაფიასა და ფილოლოგიაში. საქართველოს წარსულის კვლევის საქმეშიაც განსვენებულს სხვადასხვა საკითხები აინტერესებდა, — ისტორია, მწერლობის ისტორია და ფილოლოგია, ენათმეცნიერება. თვითეულ ამ დარგს ქართველთმცოდნეობისას დავ. კარიჭაშვილმა დაუტოვა თავისი წვლილი. საქართველოს ისტორიიდან მას ეკუთვნის რამდენიმე მონოგრაფია („თამარ მეფე“, ტფ., 1892; „სვიმონ მეფე“, ტფ., 1894; „როსტომ მეფე“. ტფ., 1894; „საქართველო მეთორმეტე საუკუნეში“, ტფ., 1902); რამდენიმე წერილი სპეციალური საკითხების შესახებ („ვინ იყო მობიდან ეპისკოპოზი?“, „მოამბე“, 1901, № 3; „დავით კუროპალატის გენეალოგია“, „საქართველოს სიძველენი“, 1909, ტ. I; „ვინ უნდა იყოს „სუმბატის ქრონიკის“ ავტორი?“, „ძველი საქართველო“, 1909, ტ. I; „ქართლის მათიანის წარმართი ღმერთები“, „თემი“, 1912, № 66) და „საქართველოს მოკლე ისტორია“, ნაწ. I. ტფ., 1908, რომელშიაც მოთხრობა მოყვანილი არის XV ს. 60-იან წლებამდის.

ქართული მწერლობის ისტორიას დავ. კარიჭაშვილმა შესძინა ნარკვევები „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ (წინასიტყვაობისა და შედგენილობის საკითხები), ალექსანდრე ყაზბეგისა და ნიკოლოზ ბარათაშვილის ბიოგრაფიები და სხვ. მასვე ეკუთვნის ალ. ხახანაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ ქართული თარგმანის რედაქცია. ამავე დარგში მუშაობდა განსვენებული უკანასკნელ წლებში: ქართული სტამბის 300 წლისთავისათვის იგი ამზადებდა დიდ გამოკვლევას — „ქართული წიგნის ბეჭდვის ისტორია“, რომლის ცალკე თავები უკვე გამოქვეყნებულია. ისტორიკოსთან ერთად განსვენებული ფილოლოგიც იყო. 1903 წ. მან გამოსცა „ვეფხისტყაოსანი“ ხელნაწერი ვარიანტების გათვალისწინებით. ამ გამოცემამ ფართო გავრცელება მოიპოვა და 1920 წელს გამოვიდა ხელმეორედ. ცალკე აღსანიშნავია მისივე „ხუცური ანბანი“ „ცხრათა ყრმათა კოლაელთა“ წამების ტექსტით, რომლის მეორე გამოცემას თანდართული ჰქონდა პატარა ნარკვევი „ქართული ანბანის წარმოშობა და განვითარება“ და ხუცური და მხედრული დამწერლობის ნიმუშები. ეს გამოცემა დღესაც პრაქტიკულ სახელმძღვანელოს წარმოადგენს ჩვენი სტუდენტებისათვის ქართულ პალეოგრაფიაში.

აინტერესებდა ბ. დავითს აგრეთვე გრამატიკული საკითხები: წვრილი წერილებისა და კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული შენიშვნების გარდა მას შედგენილი ჰქონდა „ქართული ენის გრამატიკა“ (ჯერ დაუბეჭდავი) და ქართული საენათმეცნიერო საზოგადოების დაარსების შემდეგ აქტიური წევრი გახდა ამ უკანასკნელისა, სადაც წაკითხული აქვს რამდენიმე მოხსენება და არაერთგზის მონაწილეობა მიუღია საჯარო კამათში. თარგმნა ქართულად აგრეთვე ნ. მარის გამოკვლევა: „წინასწარი ცნობა ქართულისა და სემიტური ენების ნათესაობის შესახებ“.

ცნობილია დავ. კარიჭაშვილი თავისი ლექსიკოგრაფიული ნაშრომებითაც — მას ეკუთვნის „ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკონი; ივ. ბუჭურაულთან ერთად „ძვ. საქართველოში“ დაბეჭდილი აქვს „თუშურს ლექსებში ნახმარი სიტყვების განმარტება“. მანვე შეადგინა წ.-კ. საზოგადოების გამგეობის დავალებით დიდი რუსულ-ქართული ლექსიკონი, რომელიც დაბეჭდილი არ არის.

მაგრამ დავ. კარიჭაშვილი იყო ქართველთმცოდნეობის არა მარტო თეორეტიკოსი, არამედ თვალსაჩინო პრაქტიკული მუშაკიც. წ.-კ. საზოგადოებამ, სხვა მემკვიდრეობასთან ერთად, დაუტოვა ქართველ ერს ფასდაუდებელი განძი — მუზეუმ-წიგნსაცავი, რომელიც ცნობილია განსაკუთრებით თავისი უმდიდრესი ქართულ ხელნაწერთა კოლექციით. უკვე წარსული საუკუნის ოთხმოცდაათიანი წლებიდან დავ. კარიჭაშვილი არის ქართული ისტორიის ამ ამოურწყველი სალაროს გამგე. რევოლუციის შემდეგ, როცა „საზოგადოების“ მოქმედება ახალი მდგომარეობის გამო შეიკვეცა, დავ. კარიჭაშვილს მთავარი თავისი ყურადღება გადმოაქვს მუზეუმ-წიგნსაცავზე, რომლის ახალი მეპატრონე — ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ნიშნავს მას თავის ასისტენტად. ამ დაწესებულების მესვეურებაში ამოჰხდა სული ბ. დავითს. მუზეუმ-წიგნსაცავისათვის განსვენებული იყო არა მხოლოდ მცველი და მეთვალყურე: 1905 წ. მან შეადგინა წიგნსაცავის კატალოგი, რომელსაც 1911 წ. დაურთო სპეციალური დამატება. ეს კატალოგები დღესაც სპეციალისტებისათვისაც კი მიუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენენ. წიგნსაცავის კატალოგიზაციაზე განსვენებული მუშაობდა უკანასკნელ დღეებამდისაც: დაცულია ხელნაწერად 13 მანუსკრიპტის აღწერილობა, რომელიც შედგენილია უფრო ვრცელი წესით, ვიდრე ეს მიღებულია დაბეჭდილ კატალოგებში. სპეციალურად მოიგონებს დავ. კარიჭაშვილს საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, რომლის დაარსების დღიდანვე ბ. დავითი არის „საზოგადოების“ თავმჯდომარის ამხანაგი, კითხულობს საჯარო მოხსენებებს, ბეჭდავს თავის გამოკვლევებს „საზოგადოების“ გამო-

ცემებში და იღებს მონაწილეობას საბჭოს მუშაობაში. უკანასკნელ წლებში საზოგადოების თავმჯდომარის ავადმყოფობის გამო მას ხშირად უხდებოდა საზოგადოების ყოველდღიური საქმიანობისა და საჯარო კრებების ხელმძღვანელობა. აქაც ის თავის მოვალეობას მუდამ ხალისით, სრული შეგნებით და გულმოდგინებით ეკიდება და თავის თანამშრომლებში ტოვებს ფაქიზ ხსოვნას გამოცდილი მეთაურის, გამტანი ამხანაგისა და დარბაისელი ადამიანისას. მისი უკანასკნელი გამოკვლევებიც უმთავრესად ჩვენს საზოგადოებაში გამოქვეყნდა.

გარდაიცვალა ბ. დავითი ა. წ. ივლისის 26-ს, დაბადებიდან 65 წლისა და განსაკუთრებით უნდა აღნიშნულ იქნას, რომ, მიუხედავად ამ ჰასაკისა, როცა ჩვენში საზოგადო მოღვაწე ჩვეულებრივად საესე-ბით ჯანგატეხილი არის ხოლმე, მიუხედავად გამუდმებული ავადმყოფობისა და მძიმე პირობებისა, მას არამც თუ არ შეუწყვეტია მუშაობა, არამედ, შეიძლება ითქვას, რომ ის ახლა იმყოფებოდა თავისი ნიჭის სრული გაშლის პერიოდში: მისი უკანასკნელი გამოკვლევები („როდის დაიბეჭდა პირველად ქართული წიგნი?“, „ქართული პერიოდული გამოცემების ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვა“, „ვინ იყო ნიკიფორე ირბახი?“, „ვინ არის კალმასობის ანუ ხუმარსწავლად წოდებული ქართული ენციკლოპედიის ავტორი?“) უთუოდ წარმოადგენდა ავტორის საუკეთესო ნაშრომებს. ეჭვი არ არის, რომ მას კიდევ არა ერთი შეუსრულებელი განზრახვის ტკივილი წაჰყვა სამარეში. შესაძლოა აგრეთვე თავმდაბლობას დაეშალა მისთვის, დარწმუნებული ყოფილიყო იმაში (სიცოცხლეში ხომ ეს მისთვის არავის არ უთქვამს), რომ ქართველ მკვლევართა კიდევ არა ერთი თაობა მადლიერებით შეაჩერებს ყურადღებას ამ ადამიანის ცხოვრების გზაზე, როცა მის მიერ მოვლილი საგანძურის კარებს შეაღებს და როცა არა ერთგზის მიჰმართავს იმ ხიდს, რომელიც დავ. კარიჭაშვილის იდეურობითა და ერთგულებით გადებული არის ქართულ სიძველეთა შესწავლის დიდ სამყაროში ქაოსიდან სისტემისაკენ.